

بورس نفت و راهکارهای ایجاد آن در ایران

کد موضوعی: ۲۲۰

شماره مسلسل: ۱۲۵۴۳

دفتر: مطالعات اقتصادی

مردادماه ۱۳۹۱

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده.....	۱
مقدمه.....	۱
۱. بورس نفت	۴
۲. بازارهای خارج از بورس نفت (OTC)	۸
۳. بورس‌های نفتی مهم در جهان	۱۴
۴. ایجاد بورس نفت در ایران	۲۵
۵. الزامات تأسیس یک بورس نفتی در ایران	۳۳
۶. آثار و تبعات بورس نفتی ایران	۴۱
۷. بررسی سناریوهای عرضه نفت	۴۶
جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد	۵۱
منابع و مأخذ	۵۲

بورس نفت و راهکارهای ایجاد آن در ایران

چکیده

انحصار ایجاد شده در عرصه بازارهای فروش نفت که عملاً در اختیار چند بورس محدود آمریکایی و انگلیسی است، قدرت قیمتگذاری و کنترل معاملات را در اختیار واسطه‌ها و دلان این کشورها قرار داده است.

در صورت راه‌اندازی بورس نفت در ایران می‌توان انحصار چنین قدرت‌هایی را در معاملات نفت به چالش کشید. یکی از اهداف غرب از اعمال تحریم‌های مالی، منزوی کردن ایران در تبادلات بین‌المللی است. راه‌اندازی بورس نفت با گسترده کردن خریداران نفت، برای خنثی‌سازی این سیاست بسیار کارگشاست.

در این گزارش ابتدا به‌طور مختصر به معرفی بورس‌های نفتی مهم در جهان اشاره شده و سپس به الزامات تأسیس بورس نفتی در ایران و اهداف و آثار و تبعات ایجاد این بورس و در پایان به چالش‌ها و موانع و ارائه پیشنهاد پرداخته شده است.

مقدمه

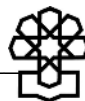
نفت کالایی استراتژیک، حیاتی برای اقتصاد و ازسوی دیگر کالایی سیاسی است و می‌تواند دربرگیرنده منازعات بقا و پایداری یک نظام اجتماعی باشد. تحلیل‌های

ژئواستراتژیک^۱ نیز حاکی از آن است که در آینده، نقش و تأثیر نفت کمتر قابل جایگزین خواهد بود (به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه). تقریباً اکثر کشورهای جهان نسبت به هرگونه تحول در بازار مربوط به این کالا حساس می‌باشند و عکس‌العمل آنها نسبتاً سریع و فراگیر است.

تردیدی نیست هر عاملی که بخواهد امنیت و ثبات بازار نفت را به مخاطره اندازد با واکنشی فراگیر از سوی کشورهای مصرف‌کننده و تولیدکننده روبرو خواهد شد. کشورهای مختلف سعی دارند تا با ابزارهایی بتوانند ثبات در بازار نفت را فراهم کنند. یکی از این ابزارها تشکیل بورس نفت است.

بورس نفت ایران یک پروژه ملی است که کارکردهای ملی و فراملی زیادی در ابعاد سیاسی - اقتصادی دارد، زیرا ایران به‌دلیل قرار گرفتن در منطقه نفت‌خیز خلیج فارس و آسیای مرکزی و خزر، از جایگاه استراتژیک و بالایی برخوردار است و اقدام ایران آثار قابل توجهی را در این زمینه به همراه خواهد داشت. تثبیت بورس نفت ایران، یعنی تثبیت موقعیت ژئواستراتژیک ایران در این رابطه. راه‌اندازی این بورس، یکی از تکالیف قانونی برنامه سوم توسعه کشور محسوب می‌شود و همه دست‌اندرکاران بخش‌های اقتصادی و مالی کشور باید حداکثر تلاش خود را در این زمینه به‌کار گیرند.

از سوی دیگر بزرگترین مزیت نسبی کشور، صنایع مرتبط با نفت، گاز و پتروشیمی است که بخش عمده درآمدهای کشور به آن وابسته است. این مزیت نسبی به‌عنوان کالای استراتژیک و راهبردی هم مطرح است. ایجاد بورس نفت می‌تواند

فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای اقتصاد کشور ایجاد نماید که ضروری است بدان پرداخته شود.

یکی از مشکلاتی که ایران به‌عنوان یک کشور متکی به درآمدهای نفتی با آن مواجه است، عدم ثبات قیمت نفت و به‌تبع آن درآمدهای حاصل از نفت است. این امر سبب شده تا در بسیاری از موارد شوک‌های وارد بر بازار نفت سبب شود که برنامه‌های اقتصادی کشور از روال عادی خود خارج شود. راه‌حل‌های مختلفی جهت کاهش آثار ناشی از این شوک‌ها ارائه شده است که یکی از این روش‌ها، راه‌اندازی هرچه سریع‌تر بورس نفت است که منجر به ایجاد شفافیت در صنعت نفت خواهد شد. بورس نفت که با درک همین ضرورت و نیز بهره‌مند ساختن کشور از ارزش‌های افزوده بیشتر در زمینه فرآورده‌های نفت و گاز مثل هر بورس دیگر می‌تواند باعث شفافیت بازار شده و بر تمام فعل و انفعالات آن نظارت گسترده و عمومی را حاکم سازد.

علاوه بر شفافیت قیمتگذاری و انجام معاملات بورس نفت می‌تواند در تأمین مالی پروژه‌های نفتی مفید باشد و شکل بزرگی که در حال حاضر شرکت‌های نفتی با آن مواجه هستند، را برطرف نماید.

از طرف دیگر به‌کارگیری ابزارهای جدید مالی مشابه سایر بورس‌های نفتی می‌تواند گردش مالی در این صنعت را گسترش داده و منابع مالی جدید ایجاد کند و منافع مالی برای سرمایه‌گذاران داشته باشد و سرمایه‌گذاران بین‌المللی را ترغیب به سرمایه‌گذاری و معامله در بورس نفت خواهد کرد.

حال سؤال این است که الزامات و اهداف و موانع ایجاد بورس نفت چیست و

کدام نهاد متولی راه‌اندازی و کنترل این بورس می‌باشد. آیا اگر این امر خطیر به بورس کالا واگذار شود به نفع منافع و مصالح کشور است یا به شرکت ملی نفت و یا حتی بورس انرژی که در این گزارش به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود.

۱. بورس نفت

در حال حاضر بورس‌های معتبر و معروفی در دنیا فعالیت دارند که در تنظیم روابط فعالین اقتصادی و مالی جهان نقش اساسی برعهده دارند.

بورس نفت به‌منظور ایجاد زمینه‌ای جهت کاهش ریسک معاملات نفتی، کاهش بی‌ثباتی، افزایش انعطاف‌پذیری و فراهم کردن ابعاد وسیع‌تر تجاری برای نفت و صنایع مربوط به آن به‌وجود آمده است. این بازار ابزارهای لازم را برای انجام معاملات میان مبادله‌گران، تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان، پالایشگران و دلانان نفتی فراهم می‌آورد. در این بازارها، تضمین لازم و کافی جهت اجرای عملیات بیمه‌ای - به‌منظور جلوگیری از ضرر و خطر ورشکستگی - فراهم می‌شود و ریسک ناشی از نوسانات قیمت نفت از بین می‌رود. درواقع، قراردادهای متفاوت و استراتژی‌های بیمه قیمت هستند که ابزارهای کنترل ریسک و تضمین قرارداد در بازارها به‌شمار می‌روند. ازجمله این قراردادها می‌توان به قراردادهای آتی^۱ اشاره کرد.

عمده قراردادهای آتی در بازارهای نیویورک، لندن و سنگاپور انجام می‌گیرند که از آن میان قراردادهای آتی نفت بازار لندن به مرور به پایه‌ای برای تعیین و شناخت قیمت نفت در سطح جهان تبدیل شده است. از دیگر ابزارهای مالی در بازار نفت،

قراردادهای اختیاری هستند. قراردادهای اختیاری ازسوی بورس نفت نیویورک در سال ۱۹۸۶ به منظور کاهش ریسک و معرفی یک ابزار مالی مدیریتی جهت اجتناب از ریسک‌ها در بازارهای نفت خام معرفی شدند. به دلیل استقبال گسترده از این نوع قراردادها، سایر قراردادهای اختیاری نیز برای فرآورده‌های نفتی ارائه شدند. برای مثال، امروزه روزانه ۲۶ هزار قرارداد اختیاری نیز تنها در بورس نیویورک مبادله می‌شوند. قراردادهای جبرانی یکی دیگر از ابزارهای مالی هستند که در بورس‌های نفت مورد مبادله قرار می‌گیرند.^۱

۱-۱. انواع قراردادهای حاکم در بورس نفت:

در ذیل به معرفی انواع قراردادهایی که در بورس‌های نفت مورد استفاده قرار می‌گیرد، اشاره شده است که می‌تواند الگوی مناسبی برای بورس نفت ایران باشد.

۱-۱-۱. قراردادهای آتی:^۲ قرارداد آتی توافقنامه‌ای مبتنی بر خرید و فروش دارایی در زمان معین در آینده و با قیمت مشخص است. به عبارت دیگر قرارداد آتی قراردادی است که دارنده آن متعهد می‌شود دارایی موضوع قرارداد (کالا یا ارز یا اوراق بهادار) که در اینجا منظور نفت است را در آینده خریداری کرده یا بفروشد. قراردادهای آتی به صورت استاندارد تعریف می‌شود، بدین معنی که کمیت، کیفیت و خصوصیات فنی دارایی پایه و تاریخ و محل تحویل آن باید بر طبق ضوابط بورس باشد.^۳

این نوع قرارداد در حال حاضر در بورس کالا تحت عنوان قرارداد آتی سکه معامله می‌شود.

۱. آذری، ۱۳۸۶.

۱-۱-۲. قراردادهای اختیاری: به طور کلی، می‌توان حق اختیار معامله را به دو دسته تقسیم کرد: «اختیار خرید»^۱ و «اختیار فروش»^۲. یک اختیار خرید در واقع این حق (و نه الزام) را به دارنده آن می‌دهد، که دارایی موضوع قرارداد را با قیمت معین و در تاریخ مشخص یا قبل از آن، بخرد. به همین ترتیب، یک اختیار فروش به دارنده آن این حق را می‌دهد که دارایی موضوع قرارداد را با قیمت معین و در تاریخ مشخصی و یا قبل از آن بفروشد. قیمتی را که در قرارداد ذکر می‌شود، «قیمت توافقی، یا «قیمت اعمال»^۳ و تاریخ ذکر شده در قرارداد را، اصطلاحاً «تاریخ انقضا» یا «سررسید اختیار معامله»^۴ می‌گویند.

اختیار خرید یا فروش، هر کدام به دو نوع اروپایی و آمریکایی تقسیم می‌شود. قرارداد «اختیار اروپایی»^۵ فقط در تاریخ سررسید قابلیت اعمال دارد. در حالی که قرارداد «اختیار آمریکایی»^۶ در هر زمانی قبل از تاریخ سررسید یا در تاریخ سررسید قابل اعمال است.

شایان ذکر است که یک «ورقه اختیار معامله» به دارنده آن «حق» یا «اختیار» انجام کاری را می‌دهد؛ نه اینکه او را «ملزم» به انجام کاری کند. این ویژگی، وجه تمایز ورقه اختیار معامله از قراردادهای آتی است. دارنده قرارداد آتی با «موضع پیش‌خرید» به خرید دارایی با قیمت معین و در زمان مشخصی در آینده متعهد می‌شود. ولی دارنده «اختیار خرید» امکان این انتخاب را دارد که دارایی پایه را با

1. Call Option

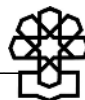
2. Put Option

3. Exercise Price (Strike Price)

4. Exercise Date or Expiration Date or Maturity

5. European Option

6. American Option

قیمت معین و در زمان معین در آینده بخرد یا خیر. انعقاد یک قرارداد آتی هیچ هزینه‌ای دربر ندارد (بجز الزاماتی که درباره «حساب ودیعه» وجود دارد و در فصل دوم توضیح خواهیم داد)، ولی یک سرمایه‌گذار باید هزینه حق اختیار معامله یا «قیمت قرارداد اختیار»^۱ راپردازد.

بورس اختیار معامله شیکاگو (CBOE) از بزرگ‌ترین بورس‌های جهان در معاملات اوراق اختیار معامله سهام است.^۲

۳-۱-۱. قراردادهای معاوضه‌ای:^۳ سوآپ توافقی است بین دو شرکت برای معاوضه جریان‌های نقدی در آینده (با دو نوع پرداخت متفاوت از بدهی یا دارایی‌ها). قرارداد فوق تاریخ پرداخت و چگونگی محاسبه جریان‌ات نقدی را که باید پرداخت شود، مشخص می‌کند. معمولاً محاسبه جریان‌ات نقدی شامل ارزش‌های آتی یک یا چند متغیر بازار می‌باشد. اولین قراردادهای سوآپ^۴ در اوایل دهه ۱۹۸۰ منعقد شدند. از آن زمان تاکنون، بازار سوآپ رشد چشمگیری داشته است. در حال حاضر اکثر قراردادهای مشتقات خارج از بورس به صورت سوآپ انجام می‌شود.

یک پیمان آتی را می‌توان یک نمونه ساده سوآپ دانست. تفاوت پیمان آتی و سوآپ در این است که پیمان آتی منجر به معاوضه جریان‌ات نقدی، فقط در یک تاریخ یکسان می‌شود، ولی قراردادهای سوآپ عموماً به معاوضه جریان‌ات نقدی در چندین زمان مختلف در آینده می‌انجامد.^۵

1. Up front Fee

۲. هال، ۱۳۸۵، ص ۳۲.

3. Swap Contracts

4. Ibid.

۵. هال، ۱۳۸۵، ص ۲۵۹.

۴-۱-۱. قرارداد سلف: قراردادی است که در آن دو طرف تعهد می‌کنند در یک تاریخ مشخص (توافقی است) در یک قیمت مشخص (توافقی) یک کالا با کیفیت مشخص (توافقی) را مبادله کنند. در این قرارداد دو طرف متعهد هستند که طبق قرارداد عمل کنند. خریدار نگران است که قیمت کالا در آینده بالا رود و فروشنده نگران است که قیمت کالا ثابت بماند یا پایین آید.^۲

۲. بازارهای خارج از بورس نفت (OTC)

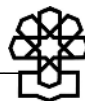
بورس‌ها به‌طور کلی برای پذیرش اوراق قرضه و بهادار، شرایط نسبتاً دشواری را اعلام می‌کنند، بدین علت غالباً در کنار بورس‌های رسمی، بازار معاملات غیررسمی نیز به‌وجود می‌آید که این بازارها به نام بازارهای خارج از بورس معروفند. در بازار نفت خام و فرآورده نیز علاوه بر بورس‌های نفت، بازارهای نفتی خارج از بورس وجود دارند. این بازارها تفاوت‌هایی با بورس دارند که عبارتند از:

- در بورس به لحاظ سپردن وثیقه و یا ودیعه، توسط طرفین مورد معامله، ریسک معاملاتی وجود ندارد. اما در بازار خارج از بورس احتمال نکول معاملات وجود دارد.

- بورس برای انجام معاملات دارای مقررات ویژه‌ای هستند و از نظر حقوقی هیچ‌گونه تفسیر و تعبیر متفاوتی از نحوه اجرای قرارداد به‌وجود نمی‌آید. اما بازار خارج از بورس دارای این شرایط نبوده و در این بازار ریسک بیشتری وجود دارد.

1. Salaf

۲. برزگر، ۱۳۸۵، ص ۱۰.

- برخلاف بورس‌ها که از نظر فیزیکی مکان معینی دارند، فرابورس به‌صورت شبکه‌ای و مبتنی بر ارتباطات تلفنی و رایانه‌ای هستند که معامله‌گرانی را به‌هم مرتبط می‌سازند که نمی‌توانند به‌صورت حضوری با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. در این بازارها بیشتر حجم معاملات بین مؤسسات مالی و یا بین یک مؤسسه مالی و شرکت مشتری آن صورت می‌گیرد. مؤسسات مالی با عرضه قیمت‌های پیشنهادی خرید یا فروش نقش «بازارساز» را ایفا می‌کنند.^۱

- در بورس کلیه معاملات و قیمت‌ها ثبت می‌شود، ولی در بازار خارج از بورس معمولاً این اطلاعات به روشنی در جای مشخصی ثبت نمی‌شود.

به‌لحاظ شرایط آسان‌تر معامله، فقدان مقررات و نیز عدم نیاز به پرداخت هزینه‌های لازم برای ورود به بورس، حجم معاملات در بازارهای خارج از بورس در مقایسه با بورس بیشتر است. به‌طور طبیعی باید در این بازارها انتظار ریسک‌های فراوانی را داشت، زیرا علاوه بر عدم وجود قانون و مقررات، در بازارهای خارج از بورس هیچ‌گونه ابزار مالی جهت کاهش ریسک وجود ندارد و تنها قراردادهای سلف در این بازارها جهت کاهش ریسک به‌کار گرفته می‌شوند.

به‌طور کلی، درحال حاضر در پنج قاره جهان و قراردادهای آتی درحال انجام است و کشورهای مختلفی از طریق این بازارها به‌صورت آنی و لحظه‌ای در جریان مبادلات کالا قرار دارند.

سه نوع معامله در بورس‌های نفتی وجود دارد که هر یک از معاملات با هدف خاصی صورت می‌گیرد و ریسک و بازدهی متفاوتی دارد. این معاملات عبارتند از:

پوشش ریسک،^۱ معاملات بورس‌بازی و معاملات آربیتراژی.^۲

الف) معاملات پوشش ریسک

هجینگ^۳ در لغت به معنای پوشش دادن و در اصطلاح به معنای انجام اقدامات تأمینی برای مقابله با خطر است و یکی از موارد استفاده آن در حال حاضر پوشش خطرات ناشی از نوسانات قیمت نفت در بورس می‌باشد. هجینگ را نمی‌توان به معنای اجتناب از ریسک دانست، بلکه این واژه به آن معناست که بنگاه اقتصادی، آگاهانه ریسک دیگری را قبول می‌کند که با ریسک اولیه همبستگی منفی دارد.

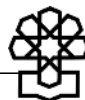
ب) معاملات تفاوت قیمت آربیتراژ

عملیات آربیتراژ، در تفاوت قیمت بین دو بازار برای محصولات مشابه یا متفاوت به‌منظور کسب سود در یک لحظه زمانی صورت می‌گیرد، عملیات آربیتراژ می‌تواند در تفاوت قیمت بازار بین نقد و آتی صورت گیرد.

ج) معاملات سوداگرانه^۴

سفته‌بازی یا عملیات سوداگرانه در مقابل عملیات پوشش ریسک قرار دارد. در این شیوه معاملاتی، سوداگران به‌منظور بازدهی بالا، خود را در معرض ریسک قرار

1. Hedge
2. Arbitrage
3. Hedging
4. Speculation

می‌دهند، البته این افراد مالک نفت خام به صورت فیزیکی نیستند و به خاطر بهره‌برداری از تحولات قیمت در بازار، نسبت به خرید یا فروش قراردادهای اقدام می‌کنند. این افراد زمانی که پیش‌بینی می‌کنند قیمت‌ها در بازار آینده افزایش می‌یابد، اقدام به خرید قرارداد آتی و اختیار معامله می‌کنند و زمانی که قیمت‌ها بالا رفت، آن قراردادهای را می‌فروشند.

یک نمونه از بازارهای نفت خارج از بورس، بورس بین قاره‌ای (ICE)^۱ می‌باشد. بورس بین قاره‌ای (ICE) در ماه مه سال ۲۰۰۰، با حضور برخی از بزرگ‌ترین شرکت‌های انرژی و بانک‌های بین‌المللی به عنوان سهام‌داران این بورس تشکیل گردید. مأموریت این بورس تبدیل بازارهای پراکنده انرژی در جای‌جای دنیا که غالباً به صورت بازارهای خارج از بورس (OTC) فعالیت می‌کردند، به یک بازار متشکل و سازمان‌یافته بود که امکان دسترسی ۲۴ ساعته فعالان بازار به آن مهیا باشد. این بورس از طریق سازوکار خود موفق شد تا محیطی شفاف‌تر، بهره‌وری بالاتر، میزان نقدشوندگی بیشتر و هزینه‌های معاملاتی کمتری را در مقایسه با بازارهای متعارف خرید و فروش کالاها ارائه نماید. به دلیل همکاری و همراهی این بورس با تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان عمده محصولات انرژی، این بورس هم‌اکنون تبدیل به بازار پیشرو در زمینه معاملات الکترونیکی محصولات حوزه انرژی شده است. ICE با صرف هزینه‌ای معادل ۱۲۰ میلیون دلار در زمینه تکنولوژی اطلاعات (IT) و توسعه زیرساخت‌های مربوط به آن تبدیل به یکی از نهادهای پیشگام در زمینه انجام معاملات الکترونیکی، پردازش اطلاعات تجاری، تسویه و پایاپای و همچنین مدیریت

ریسک ناشی از نوسانات قیمت‌ها شده است.^۱

در ماه ژوئن سال ۲۰۰۱ این بورس با خرید بزرگ‌ترین بورس نفتی اروپا، یعنی بورس بین‌المللی نفت (IPE)، فعالیت خود را به حوزه قراردادهای آتی نفتی گسترش داد و هم‌اکنون مرجع قیمتی حدود دوسوم از معاملات فیزیکی نفت خام جهان می‌باشد. در سال ۲۰۰۵ این بورس به یک بازار کاملاً الکترونیکی مبدل گردید که درهای آن بر روی انواع معامله‌گران نفت از سراسر جهان باز بود.

در ژانویه سال ۲۰۰۷ این بورس موفق شد مالکیت بورس تجاری نیویورک^۲ را به دست آورد که در نتیجه قراردادهای آتی با دارایی پایه انواع کالاها نیز به مجموعه قراردادهای قابل معامله در این بورس اضافه شدند. در همان سال ICE قراردادهای آتی شاخص گازهای طبیعی (شامل دو نوع گاز طبیعی NGI و NGX) را راه‌اندازی نمود و امکان انجام معاملات به‌صورت الکترونیکی بر روی آنها را در بازار خارج از بورس (OTC) خود فراهم نمود. این بازار خارج از بورس با الحاق بازارهای محصولات پتروشیمی گسترده‌تر شد و رشد و توسعه یافت. در سال ۲۰۰۷ همچنین بازار خارج از بورس چتھام^۳ نیز به خانواده ICE اضافه شد که بزرگ‌ترین بازار انرژی در دنیا بود که قراردادهای اختیار معامله (OPTION) در آن خرید و فروش می‌شد.

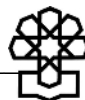
در ژانویه سال ۲۰۰۸ یک بازار غیررسمی معاملات اختیار قراردادهای انرژی با نام ژاکت زرد (YJ)^۴ نیز به مجموعه بازارهای خارج از بورس ICE اضافه شد. با

۱. نقش بورس کالا و نفت در تحقق اهداف سند چشم‌انداز کشور، در افق ۱۴۰۴، ۱۳۹۰، ص ۱۷.

2. New York Mercantile Exchange (NYMEX)

3. Chatham Energy

4. Yellow Jacket

اعلام همکاری ICE و شرکت گلوبال کول^۱ در آوریل ۲۰۰۸، قراردادهای آتی زغال سنگ به بازار معرفی شد که این قراردادها قابلیت تسویه نقدی و فیزیکی را دارا بودند. همچنین در ماه آگوست همین سال ICE حوزه فعالیت خود را بر روی قراردادهای با دارایی پایه ابزارهای مالی گسترش داد، به این صورت که یک بازار غیررسمی با نام کردیتکس^۲ را در مالکیت خود قرار داد که یک بازار بسیار وسیع برای معاملات ابزارهای مشتقه مالی در نیویورک، لندن و سنگاپور بود، کمی بعدتر و در نوامبر سال ۲۰۰۸ اتاق پایاپای ICE راه اندازی شد که مقر آن در انگلستان بود.^۳ این اتاق پایاپای به بورس اجازه می داد که بتواند قراردادهای منعقد شده در بازارهای خارج از بورس را در حد وسیعی تسویه نماید.

در ماه آگوست سال ۲۰۰۹، ICE حدود ۱۰۰ محصول جدید را پذیرش نمود که در میان آنها انواع نفت ها، روغن ها و گازهای طبیعی وجود داشتند. در ماه مارس همین سال ICE اتاق پایاپای خود را گسترش داد و ICE TRUST را تأسیس نمود، این نهاد با خرید مالکیت نهاد تسویه کننده با نام شرکت تسویه (TCC)^۴ ایجاد شد هم اکنون این اتاق پایاپای نهاد پیشرو در زمینه تسویه قراردادها، کاهش ریسک های سیستماتیک و مدیریت انواع ریسک هایی است که مورد نیاز اتاق های پایاپای در جای جای دنیا می باشند.^۵

1. Global COAL

2. Creditex

4. The Clearing Corporation

۳. پیشین.

۵. پیشین، ص ۱۹.

۳. بورس‌های نفتی مهم در جهان

۳-۱. بورس بین‌المللی نفت خام لندن (IPE)^۱

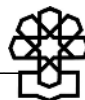
بورس بین‌المللی نفت خام لندن (IPE) یکی از شناخته‌شده‌ترین بورس‌های سرمایه‌گذاری در دنیاست. این بورس متکی به معاملات آتی انرژی و معاملات اختیار^۲ است. بورس IPE در سال ۱۹۸۰، توسط گروهی از شرکت‌های انرژی تأسیس شد و قرارداد نفت گاز اولین قراردادی بود که در این بورس معامله شد. در سال ۱۹۸۸، بورس IPE اولین قراردادهای آتی موقت نفت خام را به‌طور موفقیت‌آمیز به بازار عرضه کرد. در سال ۱۹۹۷، IPE اولین قراردادهای آتی غیرنفتی را با معرفی قراردادهای آتی گاز طبیعی به بازار معرفی کرد. همچنین اولین قراردادهای آتی الکتریسیته IPE در مارس ۲۰۰۱ وارد سیستم تجاری IPE گردید. در این سال ICE^۳ موفق به خرید IPE شد و از آنجا که لندن یکی از سه مرکز بزرگ دنیاست، این بورس نیز توانست یکی از پرچمداران بورس کالا در جهان شود. بعد از سال ۲۰۰۵ تمام معاملات بر پایه تجارت الکترونیک انجام می‌شود.^۴

این بازار در پی تغییرات مهمی که در دهه ۱۹۷۰ میلادی در بازار نفت و ساختار صنعت نفت ایجاد شده بود، شکل گرفت. در دهه ۱۹۷۰، مالکیت شرکت‌ها و کمپانی‌های بزرگ نفتی به‌صورت ملی درآمدند و شرکت‌های ملی نفتی پدید آمدند. در این دهه، تمرکز شرکت‌های چندملیتی نفتی به‌دلیل ملی شدن صنعت نفت در بیشتر

1. Intrnational Pertroleum Exchange

2. Option

3. Inter Continental Exchange

کشورهای تولیدکننده نفت از بین رفت و سازمان کشورهای صادرکننده نفت یعنی اوپک قدرت فراوانی یافت. طی همین دوره، صادرات کشورهای غیروپکی هم گسترش یافت و به یکباره ساختار کلی بازار نفت دچار نوسانات شدیدی شد که عمده‌ترین تأثیر را بر قیمت نفت و فرآورده‌های آن گذاشت. در همین دوره بود که بازارهای نفتی، یکی پس از دیگری اهمیت یافتند و برخی بازارهای جدید از جمله بازار نفت برنت تشکیل شدند. منطقه نفتی برنت در دریای شمال مابین انگلستان و نروژ قرار دارد و شامل دو حوزه نفتی برنت و نینیان^۱ است. توجه به این مطلب که بازار نفتی برنت چرا به وجود آمده و به چه علت این بازار در انگلستان تشکیل شده است و نه در نروژ، می‌تواند ما را در شناسایی ساختارهای لازم جهت تشکیل یک بورس نفتی در ایران یاری کند.^۲

شایان ذکر است که به‌طور کلی برای تشکیل چنین بازاری باید شرایط زیر برقرار باشد، این شرایط عبارتند از:

- بازار باید دارای شرایط رقابتی باشد، به عبارت دیگر نباید تعداد عرضه‌کنندگان نفت در این بازار محدود باشد.

- در چنین بازارهایی باید، تعداد بسیار زیادی از معاملات و نیز حجم بالای جریان نفت جهت تحویل فیزیکی نفت خام وجود داشته باشد.

- در چنین بازاری می‌باید، زیرساخت‌های معامله، مبادله، انبار و تحویل نفت به اندازه کافی و در اندازه‌های دلخواه خریداران وجود داشته باشد.

1. Ninian

۲. همان.

- در چنین بازاری نباید محدودیتی برای تولید و یا عرضه نفت وجود داشته باشد و یا به اندازه کافی باید نفت برای عرضه و تحویل وجود داشته باشد. در منطقه نفتی برنت^۱، تمام شروط ذکر شده وجود دارد برای مثال تعداد عرضه‌کنندگان در این بازار بسیار زیاد است، در این منطقه نفتی حدود ۲۱ شرکت نفتی به فعالیت اشتغال دارند.

در منطقه برنت هر روزه بین ۸۰۰ هزار تا ۱ میلیون بشکه نفت تولید می‌گردد. همچنین به دلیل تقاضای فزاینده این منطقه، از بازارهای خلیج فارس نیز به این بازار نفت تزریق می‌گردد. از این رو، شرط دوم یعنی حجم بالای جریان نفت در این بازار نیز وجود دارد. از سوی دیگر در این منطقه زیرساخت‌های فیزیکی مناسبی وجود دارد. امکان آسان نقل و انتقال، خطوط لوله، انبارهای سیار و اسکله‌های نفتی همگی از جمله زیرساخت‌های مناسب این منطقه به‌شمار می‌روند که به‌منظور حمایت از پیدایش و گسترش یک بازار نفتی مناسب می‌باشند.

در بازار نفت برنت، هر سه نوع بازار نفتی یعنی بازار نقدی، بورس و بازار خارج از بورس وجود دارد. در این بازار، دو قرارداد معین و ۱۵ روزه وجود دارند که نقش بازارهای نقدی و سلف را بازی می‌کنند در این بازار همچنین، یک بازار استاندارد شده نفتی با قراردادهای آتی و اختیاری جهت کاهش ریسک و مدیریت وجود دارد.

۳-۲. بورس نفت نیویورک

بازار معاملات نیویورک (NYMEX)^۱ در سال ۱۸۷۲ توسط گروهی از بازرگانان بنیان گذاشته شد. در واقع ۱۰ سال بعد، این بازار به عنوان بورس نیویورک نامیده شد. سال‌هاست که تولیدات صنعتی در این بازار معامله می‌شوند و از سال ۱۹۷۸ تجارت نفت نیز در این بازار رونق گرفته است.^۲

تجارت نفت در این بازار از نوامبر ۱۹۷۸ با انجام معاملات سوخت دیزل^۳ آغاز شد و به تدریج نفت خام و سایر فرآورده‌های نفتی را نیز شامل شد. براساس اطلاعات سایت رسمی نایمکس، بخش انرژی شامل موارد زیر است:

- گاز طبیعی، نفت سوخت، گازوئیل بدون سرب، نفت خام برنت، الکتريسيته، پروپان، زغال سنگ.

بورس نیویورک را می‌توان بزرگ‌ترین بورس آتی کالاهای فیزیکی در جهان و سرآمد بازارهای تجاری انرژی و فلزات گرانبها دانست.

بورس نیویورک را می‌توان سرآغاز توسعه قرارداد اختیاری و آتی انرژی^۴ در طول ۲۵ سال اخیر دانست. بدین معنا که شفافیت در قیمت و مدیریت ریسک را به این بازار حیاتی وارد ساخت.

این بورس نقش مهمی در تجارت، مسائل اجتماعی و فرهنگی مردم در نیویورک داشته است. در این بورس، معمولاً روزانه بیش از هزاران معامله انجام می‌شود بدون

1. New York Mercantile Exchange

۲. گروه بورس نفت و انرژی شانا.

3. Fuel Oil No.2

4. Future

اینکه حتی یک لیتر نفت دیده شود و یا اینکه میان معامله‌کنندگان مبادله شود. شریک تجاری بورس بازرگانی نیویورک (NYMEX)، بورس کالا^۱ می‌باشد که هر دو بورس تحت مالکیت واحدی به نام شرکت هولدینگ نایمکس^۲ فعالیت می‌کنند. این شرکت از ۱۷ نوامبر ۲۰۰۶ در بورس اوراق بهادار نیویورک^۳ پذیرش شده و سهام آن در بورس مذکور با نماد NMX قابل معامله می‌باشد. در ۱۷ مارس ۲۰۰۸ گروه بورس تجاری شیکاگو^۴ براساس یک توافقنامه نهایی شرکت هولدینگ نایمکس با ارزش ۱۱/۲ میلیارد دلار را وارد گروه بورس تجاری شیکاگو کرد. در حال حاضر بورس بازرگانی نیویورک و بورس کالاها در کنار بورس تجاری شیکاگو (CME) و هیئت تجاری شیکاگو^۵ در قالب گروه بورس تجاری شیکاگو (CME Group) و تحت نظارت کمیسیون تجارت قراردادهای آتی کالایی آمریکا^۶ به‌عنوان بازار قراردادهای مرسوم^۷ فعالیت می‌کنند.

طی سال‌های اخیر فرآیند ادغام بورس‌های تخصصی در زمینه کالاها با یکدیگر و تشکیل بورس‌های کالایی شتاب بیشتری به خود گرفته است.

در جدول ۱ مهمترین قراردادهای مشتقه انرژی در بورس‌های مختلف دنیا نشان داده شده است. ضمناً یادآوری می‌شود که تقریباً تمام معاملات صورت گرفته بر روی نفت و مشتقات آن در بورس‌های مختلف دنیا، به‌صورت قراردادهای مشتقه

1. Commodity Exchange (COMEX)

2. NYMEX Holdings, Inc

3. New York Stock Exchange (NYSE)

4. Chicago Mercantile Exchange Group (CME Group)

5. Chicago Board of Trade (CBOT)

6. U.S Commodity Futures Trading Commission (CFTC)

7. Designated Contract Markets (DCM)

بوده و نه معاملات نقدی، لذا تمام اعداد و ارقامی که برای مقایسه ذکر می‌شود، میزان معاملات در قالب قراردادهای مشتقه را نشان می‌دهد.

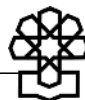
همان‌طوری که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، گروه بورس تجاری شیکاگو و گروه بورس بین‌قاره‌ای، در زمینه معاملات انواع محصولات نفتی و سایر محصولات گروه انرژی، پیش‌تاز هستند، به‌طوری که از بین ۱۱ قرارداد برتر این گروه، ۱۰ قرارداد متعلق به این دو بورس می‌باشد. لازم به‌ذکر است که در بورس‌های نفت و انرژی معتبر جهانی، این کالاها عمدتاً در قالب انواع قراردادهای مشتقه اعم از قراردادهای آتی، اختیار معامله، معاوضه و... مورد معامله قرار می‌گیرند، لکن باید توجه داشت که بدون وجود بازارهای شفاف و یکپارچه، راه‌اندازی و تضمین تداوم معاملات در قالب قراردادهای مشتقه امکانپذیر نمی‌باشد.

جدول ۱. رتبه‌بندی قراردادهای گروه انرژی براساس بیشترین میزان معاملات آتی و

اختیار در سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰

رتبه در سال ۲۰۱۰	رتبه در سال ۲۰۰۹	درصد تغییر نسبت به سال ۲۰۰۹	تعداد قراردادهای مبادله شده در سال ۲۰۱۰	تعداد قراردادهای مبادله شده در سال ۲۰۰۹	اندازه قرارداد	بورس محل معامله	نام قرارداد
۱	۱	۲۲/۷	۱۶۸,۶۵۲,۱۴۱	۱۳۷,۴۲۸,۴۹۴	۱,۰۰۰ بشکه	Nymex	قرارداد آتی نفت خام تگزاس
۲	۲	۳۴/۹	۱۰۰,۰۲۲,۱۶۹	۷۴,۱۳۷,۷۵۰	۱,۰۰۰ بشکه	ICE.EU	قرارداد آتی نفت خام برنت دریای شمال
۳	۳	۳۴/۱	۶۴,۳۲۳,۰۶۸	۴۷,۹۵۱,۳۵۳	۱۰,۰۰۰ میلیون تن	Nymex	قرارداد آتی گاز طبیعی
۴	۴	۱۳/۳	۵۲,۵۸۶,۴۱۵	۴۶,۳۹۳,۶۷۱	۱,۰۰۰ بشکه	ICE.EU	قرارداد آتی نفت خام تگزاس
۵	۷	۴۵/۱	۵۲,۲۹۶,۵۸۲	۳۶,۰۳۸,۸۷۰	۱۰۰ تن	ICE.EU	قرارداد آتی گازویل
۶	۶	۱/۱	۴۱,۳۷۰,۰۵۳	۴۰,۹۲۶,۴۸۴	۱,۰۰۰ بشکه	MCX	قرارداد آتی نفت خام
۷	۸	۱۴/۸	۳۵,۲۵۵,۳۳۶	۲۸,۵۵۱,۷۳۰	۱,۰۰۰ بشکه	Nymex	قرارداد اختیار نفت خام تگزاس (روی آتی)
۸	۱۳	۳۱/۸	۳۷,۸۹۸,۶۹۸	۲۱,۱۵۹,۵۱۶	۱,۰۰۰ بشکه	Nymex	قرارداد آتی گازویل
۹	۱۱	۲۵/۹	۲۶,۹۷۰,۱۰۶	۲۱,۴۲۶,۰۱۵	۱,۰۰۰ بشکه	Nymex	قرارداد آتی نفت کوره
۱۰	۱۰	-۵/۳	۲۳,۹۵۷,۷۲۵	۲۵,۳۰۹,۲۱۴	۱,۰۰۰ بشکه	Nymex	قرارداد اختیار اروپایی گاز طبیعی
۱۱	۹	-۲۰/۵	۲۰,۴۱۷,۱۷۸	۲۵,۶۷۰,۲۴۰	۲,۵۰۰ میلیون تن	Nymex	قرارداد سوآپ - آتی گاز طبیعی
۱۲	۱۲	-۱۰/۱	۱۹,۱۸۰,۵۶۹	۲۱,۳۴۱,۲۸۲	۱۰۰ سهم	بورس‌های مختلف	قرارداد اختیار معامله صندوق سهام گاز طبیعی
۱۳	۱۴	-۴/۶	۱۵,۱۹۱,۹۹۱	۱۵,۹۳۲,۴۰۷	۱۰۰ سهم	بورس‌های مختلف	قرارداد اختیار معامله صندوق سهام نفت خام
۱۴	۱۵	۰/۵	۱۱,۱۷۶,۹۳۷	۱۱,۱۰۷,۲۹۷	۱,۲۵۰ میلیون تن	MCX	قرارداد آتی گاز طبیعی
۱۵	۱۷	۴۸/۹	۱۵۳,۲۳۸	۷,۴۷۱,۶۶۵	۱۰ بشکه	RTS	قرارداد آتی نفت خام برنت
۱۶	۵	-۷۶/۷	۱۰,۶۸۲,۲۰۴	۴۵,۷۵۳,۹۶۹	۱۰ تن	SHFE	قرارداد آتی نفت کوره
۱۷	۱۶	-۱۸/۵	۸,۹۹۵,۳۳۴	۱۱,۰۳۸,۶۹۲	۲,۵۰۰ میلیون تن	Nymex	قرارداد سوآپ - آتی برق
۱۸	۱۸	-۲۷/۹	۴,۹۱۳,۵۱۷	۶,۸۱۰,۶۱۳	۵ مگاوات - ساعت	Nymex	قرارداد سوآپ - آتی برق

مأخذ: فدراسیون جهانی بورس‌ها (WFE).

۳-۳. بورس نفت سنگاپور

یکی دیگر از بورس‌های مهم نفت خام در جهان، بورس نفت سنگاپور یا به‌طور خلاصه 'SGX' است. این بورس در اول دسامبر سال ۱۹۹۹ با ادغام دو بورس بزرگ سنگاپور یعنی بورس سهام سنگاپور (SES) و بورس پول بین‌المللی سنگاپور (SIMEX) تشکیل گردید و در ۲۳ نوامبر سال ۲۰۰۰، SGX اولین بورس آسیا - اقیانوسیه، با فروش سهامی که قبلاً به تصویب مجمع رسیده بودند و با عقد یک قرارداد شخصی آغاز به کار کرد.

در بورس سنگاپور سهام مختلفی معامله می‌شود در زمینه انرژی نیز انواع قراردادهای آتی وجود دارد. رشد فزاینده اقتصادی در منطقه آسیا - اقیانوسیه، باعث رشد مصرف نفت در این مناطق شده است به‌طوری که بیش از ۷۰ درصد نفت وارداتی این منطقه از خاورمیانه سرچشمه می‌گیرد و لذا معرفی قراردادهای آتی نفت خام خاورمیانه در بورس سنگاپور وسیله مفیدی برای دست‌اندرکاران بازار نفت به‌شمار می‌آید. قراردادهای آتی نفت خام خاورمیانه در بورس سنگاپور به تولیدکنندگان نفت خام، پالایشگران و مصرف‌کنندگان اجازه می‌دهد تا به‌نحو مطلوب و با دقت بیشتری ریسک نوسانات قیمت نفت خام خود را مدیریت نمایند، بدون اینکه دلوپسی از ریسک عدم برگشت که معمولاً در تمامی معاملات به چشم می‌خورد برای آنها وجود داشته باشد، زیرا تمامی معاملات توسط بورس سنگاپور تضمین می‌گردد. مزایایی که بورس معاملات آتی نفت خام خاورمیانه سنگاپور در پی دارد را می‌توان به‌صورت ذیل بیان کرد:

۱. تسویه روزانه قراردادهای نفت خام و انتشار پیوسته سفارشات در بورس سنگاپور موجب می‌شود مکانیسم خودکار قیمت به بهترین نحو به نفع تمامی فعالان در عرصه بازار عمل نماید.

۲. تسویه نهایی «پلاتس»^۱ این شیوه تسویه باعث می‌شود که فعالان عرصه بازار نفت بهتر بتوانند ریسک نوسانات نفت را مدیریت کنند، زیرا قیمت‌هایی که توسط شرکت پالایش مورد استفاده قرار می‌گیرد تا حد زیادی از قیمت‌های بازار فیزیکی و سوآپ نفت خام تبعیت می‌کنند.

۳. پوشش بازار اروپا - آسیا: تجارت در بازار سنگاپور از ساعت ۸ صبح آغاز و تا ۷ بعدازظهر ادامه دارد که این ساعات برابر با ساعات یک بامداد تا ۱۲ ظهر به وقت لندن است، بنابراین، این امکان را فراهم می‌آورد که تجار فرصت‌های تجاری بیشتری برای پوشش ریسک نوسانات قیمت نفت داشته باشند. این مسئله موجب توسعه روابط سیاسی و اقتصادی میان آسیا، خاورمیانه و اروپا می‌گردد.

۴. دستیابی به تجارت مستقیم الکترونیکی: کلیه کسانی که عضو رسمی بورس سنگاپور هستند و به سیستم تجارت الکترونیکی بورس دسترسی دارند و یا کلیه کسانی که به نحوی از امکانات شخصی و اینترنت و با فراهم آوردن امکانات نرم‌افزاری لازم برخوردار هستند، می‌توانند با این بورس در ارتباط باشند و کلیه معاملات تجاری خود را انجام دهند.

۵. کاهش ریسک اعتبار: با توجه به اینکه کلیه معاملات و قراردادهای به‌وسیله

اتاق تهاتر مشتقات SGX تضمین می‌شود، موجب اطمینان خاطر و کاهش ریسک مدیران در عملیات تجاری می‌گردد.

۶. توسعه مشارکت در سطح بازار: امکان گسترش روابط اقتصادی و... با سایر کشورها را فراهم کند.

۷. قابلیت بالای انعطاف‌پذیری معاملات.

۸. بازار بورس سنگاپور دارای کمترین هزینه تجارت مشتقات در میان بازارهای مشابه بورس دنیاست.^۱

۳-۴. بازار نفت دوبی^۲

بازار نفت دوبی در سال ۱۹۸۴ میلادی در بندر آزاد دوبی به‌منظور انجام معاملات تک‌محموله‌ای نفت خام سبک عربی آغاز به‌کار کرد که بعدها علاوه بر معاملات تک‌محموله‌ای، انواع معاملات دیگر از جمله معاملات اختلاف قیمت دوبی و برنت و همچنین اختلاف قیمت نفت دوبی برای ماه‌های مختلف نیز وارد بازار شد که بعد از گذشت چند سال فقط معاملات اختلاف قیمت در این بازار معامله می‌شد.^۳

۱. آذری، ۱۳۸۶.

۲. پل هورنسل و رابرت مابرو، بازارها و قیمت‌های نفت، بازار برنت و شکل‌گیری قیمت‌های جهانی نفت، مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، تهران، ۱۳۷۷، صص ۲۷۰-۲۹۵.

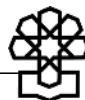
۳. برزگر، ۱۳۸۵، ص ۷۰.

۳-۵. بورس کالای توکیو TOCOM

بورس کالای توکیو^۱ در نوامبر ۱۹۸۴ به صورت ترکیبی از بورس منسوجات توکیو (تأسیس ۱۹۵۱) بورس لاستیک توکیو (۱۹۵۲) و بورس طلای توکیو (۱۹۸۲) شکل گرفت. از همان آغاز فعالیت TOCOM توسعه قابل ملاحظه‌ای را در بعد بازار تجربه کرد به طوری که حجم مبادلات تجاری TOCOM از ۴ میلیون معامله در سال ۱۹۸۵ به ۸۷ میلیون معامله در سال ۲۰۰۳ رسید در طی دوره‌ای ۱۹ ساله میزان معاملات بیش از ۲۰ برابر افزایش یافت که هم اکنون این افزایش، بورس TOCOM را از لحاظ ارزش معاملات به بزرگ‌ترین بازار Future پلاتین، بنزین و نفت سفید در جهان تبدیل کرده است.

البته رشد حجم معاملات تا حدودی مرهون تلاش‌های TOCOM برای وارد کردن انواع مختلفی از کالاها به بورس است که تقاضای زیادی در بازارها دارند. وقتی که TOCOM تأسیس شد، لیست کالاهای مورد معامله در آن تنها شامل ۶ کالای طلا، نقره، پلاتین، لاستیک و الیاف پشمی (که در آوریل ۱۹۹۹ از لیست خارج شد) و الیاف کتان (که در سپتامبر ۲۰۰۰ از لیست خارج شد) بود. اما در حال حاضر TOCOM برای معاملات Future خود لیستی شامل ۱۰ کالا را ارائه می‌نماید که عبارتند از: طلا، نقره، پلاتین، پالادیم، آلومینیم، بنزین، نفت سفید، نفت گاز، نفت خام و لاستیک. از طرف دیگر موفقیت TOCOM از فعالیت کمیته ابداعات و اختراعات به منظور به کارگیری جدیدترین متد سیستم معاملات در بورس‌های موفق، در این بورس ناشی شده است. TOCOM ابتدا کار خود را در آوریل ۱۹۹۱ با استفاده از

1. Tocom Profile, the Tokyo Commodity Exchange, 2006, www.tocom.or.jp.

سیستم Screen Based Trading در بازار فلزات گرانبها آغاز کرد.^۱ در پاسخ به افزایش حجم معاملات، تنوع کالاهای مورد معامله و تعداد بالای سفارش‌دهندگان به‌ویژه در سال‌های اخیر، سیستم معاملات نیز رفته‌رفته به سیستم Internet Based Trading تبدیل شد (از ژانویه ۲۰۰۳). این سیستم جدید، علاوه‌بر اینکه نفی‌کننده به‌کارگیری سیستم قبلی نمی‌باشد منجر به سهولت تهیه لیست از معاملات و نیز انعطاف‌پذیری بیشتر شرایط معاملات شده است.^۲

۴. ایجاد بورس نفت در ایران

نیاز به ایجاد بازاری متشکل و سازمان‌یافته برای فراهم کردن امکان کشف نرخ از طریق تقابل آزاد عرضه و تقاضا و دستیابی به آثار مثبت این کار در اقتصاد مستلزم همکاری دولت و مجلس شورای اسلامی است تا بستر قانونی لازم جهت تأسیس و راه‌اندازی بورس نفت در ایران را فراهم سازند.

بورس نفت جمهوری اسلامی ایران یک بازار مالی است که هدف آن کاهش ریسک‌های معاملات نفتی، تثبیت قیمت خرید و فروش نفت، افزایش انعطاف‌پذیری و نقدینگی در بازار نفت، تأمین مالی پروژه‌های نفتی از طریق ایجاد و راه‌اندازی ابزارهای مالی جدید، ایجاد بازارهای ثانویه برای معاملات قراردادهای نفت و در کل، ایجاد ابعاد وسیع‌تر تجاری برای صنعت نفت جمهوری اسلامی و منطقه است. مزیت‌های بورس نفتی منجر به این شد که ایجاد بورس نفتی در دستور کار قرار گیرد.

1. TOCOM Profile, the TOKYO Commodity Exchange, 2006, www.tocom.or.jp

۲. پیشین.

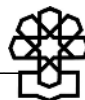
قرار است در این بازار علاوه بر معاملات فیزیکی، معاملات کاغذی یا سلف و اختیاری انجام پذیرد.

۴-۱. تاریخچه

تشکیل بورس نفت اولین بار در سال ۱۳۷۹ در چارچوب سیاست‌های دولت وقت و برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷) مجلس شورای اسلامی در وزارت نفت در دستور کار قرار گرفت (همانند تشکیل بورس فلزات در وزارت صنایع و بورس کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی) و اقدامات و بررسی‌های اولیه آغاز شد و بعد از چند دوره تغییر مدیریتی نهایتاً متوقف گردید.

مجدداً مطالعات بورس نفت با مشارکت یک کنسرسیوم بین‌المللی شروع و تفاهمنامه راه‌اندازی این بورس در اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۳ امضا شد. مطابق ماده (۹۵) قانون برنامه سوم و ماده (۱۵) قانون برنامه چهارم توسعه، تمام بورس‌ها زیر نظر شورای بورس هستند.

در پی موافقت شورای بورس با گشایش بورس نفت، پروژه تأسیس بورس نفت، گاز و پتروشیمی ایران وارد مرحله عملیاتی شده است. گزارش توجیهی طرح راه‌اندازی بورس نفت ایران در ۵۰۰ صفحه تقدیم وزیر اقتصاد شد تا از طریق شورای بورس مجوز قانونی صادر گردد و بلافاصله بورس نفت کار خود را در کیش آغاز نماید. از سال ۱۳۸۵ مقدمات راه‌اندازی بورس نفت ازجمله مراحل مطالعاتی، تعیین تالار، خرید نرم‌افزار و سایر موارد مورد نیاز آن انجام شد و

اساسنامه آن مورد تصویب قرار گرفت.

بورس نفت و ضرورت راهاندازی آن یکی از دغدغه‌هایی است که واکنش‌های موافق و مخالفی را به دنبال داشته است. قرار بود بورس مذکور در فروردین‌ماه ۱۳۸۵ آغاز به کار نماید، اما اجرای آن به تأخیر افتاد.

تعطل در راهاندازی بورس نفت، موجب شد که فرصت موجود در منطقه برای تبدیل شدن به تنها بورس نفتی از بین برود و در ژوئن سال ۲۰۰۷ میلادی (خردادماه ۱۳۸۶) بورس نفت دوبی^۱ در امارات متحده عربی تشکیل گردید. یکی از کالاهای مورد معامله در این بورس نفت خام عمان بود که در قالب قراردادهای آتی مورد مبادله قرار می‌گرفت. ازسوی دیگر بورس کالای نیویورک (NYMEX) همکاری گسترده‌ای جهت تأسیس و راهاندازی این بورس مبذول نمود که این موضوع قابل تأمل است. با ادغام بورس‌های کالایی آمریکا و به تبع آن ادغام بورس کالای نیویورک در بورس کالای شیکاگو (CME) همکاری بورس دوبی نیز با بورس جدید از سر گرفته شد که این همکاری نسبتاً گسترده است. برای مثال تمامی معاملات انجام شده در این بورس از طریق سیستم معاملاتی CME یعنی CME Globex انجام پذیرفته و تسویه معاملات نیز از طریق اعضای بسیار سرشناس این بورس مانند جی‌پی مورگان، گلدمن ساش، مورگان استنلی و... انجام می‌پذیرد.

حضور بورس‌های آمریکایی در منطقه خلیج فارس این شائبه را به وجود می‌آورد که این تصمیم آنها لزوماً یک تصمیم اقتصادی نیست و ممکن است مقاصد

1. Dubai Mercantile Exchange (DME)

سیاسی را نیز در پی داشته باشد. ممکن است یکی از دلایل این امر جلوگیری از نفوذ اقتصادی ایران در منطقه و خلیج فارس باشد.

کریس کوک^۱ مدیر قبلی بورس نفتی لندن اعلام کرد که ایده اولیه تأسیس چنین بورسی را ابتدا او با رئیس بانک مرکزی ایران، آقای نوربخش در سال ۲۰۰۱ مطرح کرده است. در سال ۱۳۸۰ زمینه‌های طراحی بورس نفت قوت گرفت.^۲

با ادغام بورس‌های فلزات و کشاورزی و با توجه به تجارب فوق، تشکیل بورس نفت نیز از بهمن‌ماه ۱۳۸۶ با مصوبه دولت در دستور کار وزارت امور اقتصادی و دارایی قرار گرفت که در پی آن اقدامات ذیل صورت پذیرفت:

- در تاریخ ۱۳۸۶/۹/۱۰ موضوع تشکیل بورس نفت به تصویب شورای عالی اداری رسید.

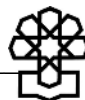
- در بهمن‌ماه ۱۳۸۶ تصویب‌نامه شماره ۱۷۷۵۹۴/ت ۴۴۷ هـ مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۱۳ هیئت وزیران صادر گردید که به موجب آن راه‌اندازی بورس نفت خام و فرآورده‌های نفتی در دو مرحله به شرح زیر به عهده وزارت امور اقتصادی و دارایی گذاشته شد:

● فاز اول شامل بورس فرآورده‌های نفتی، محصولات پتروشیمی و فرآورده‌های پایین‌دستی مثل قیر، روغن‌های پایه و نظایر آن که باید تا پایان بهمن‌ماه ۱۳۸۶ راه‌اندازی می‌شد.

● فاز دوم که عبارت بود از تشکیل کارگروهی با حضور نمایندگان وزارتخانه‌های نفت، وزارت امور اقتصادی و دارایی، امور خارجه و بانک مرکزی

1. Chris Cook

2. <http://www.hamshahrionline.ir>

جمهوری اسلامی ایران با مسئولیت وزارت امور اقتصادی و دارایی به منظور فراهم آوردن مقدمات مربوط و نهایتاً راه اندازی بورس نفت خام توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی با همکاری سایر دستگاه های ذیربط.

- در اجرای تصویب نامه فوق الذکر، فاز اول بورس فرآورده های نفتی در بورس کالای ایران راه اندازی و در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۸ با معاملات کالاهای پتروشیمی و قیر آغاز گردید و در حال حاضر معاملات حدود ۶۰ قلم محصولات پتروشیمی و فرآورده های نفتی از جمله قیر، وکیوم باتوم، حلال ها، گوگرد و... برای بازارهای داخلی و صادراتی در جریان می باشد.

- در تاریخ ۱۳۸۸/۸/۴ رینگ صادراتی فرآورده های نفتی و پتروشیمی در تالار معاملات جزیره کیش راه اندازی گردید.

- در اجرای فاز دوم تصویب نامه هیئت وزیران و با پیگیری های ویژه ریاست جمهوری بورس نفت خام نیز در جلسه مورخ ۱۳۸۹/۶/۸ شورای عالی بورس، راه اندازی معاملات نفت (نفت کوره و نفت خام سنگین) در بورس کالای ایران به تصویب رسید.

- در ادامه اقدامات و پیگیری ها طی نامه شماره ۴۰۵۶۸۲ مورخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۵ و آمادگی شرکت ملی نفت برای عرضه نفت کوره ۳۸۰ سانتی استوک پالایشگاه بندرعباس در قالب قراردادهای فوروارد و با شرایط تعیین شده اعلام گردید.

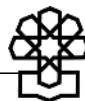
- از ۱۳۸۹/۱۱/۲۵ تا ۱۰ فروردین ماه ۱۳۹۰ طی مذاکرات و جلسات متعدد و متوالی بین مسئولین وزارت نفت، شرکت ملی نفت ایران، سازمان بورس و اوراق بهادار و شرکت بورس کالای ایران دستورالعمل اجرایی معاملات سلف موازی

استاندارد برای نفت کوره (و با قابلیت استفاده برای سایر فرآورده‌های نفتی و نفت خام) با در نظر گرفتن کلیه خواسته‌ها و شرایط شرکت ملی نفت ایران و در تطابق با مقررات سازمان بورس و اوراق بهادار طراحی و به تصویب کار گروه مشترک و مسئولین مربوطه در وزارت نفت و بورس رسید و نهایتاً این دستورالعمل در تاریخ ۱۳۸۹/۱۲/۱۸ مورد تصویب هیئت پذیرش سازمان بورس و اوراق بهادار قرار گرفت.

- بورس کالای ایران با طراحی و آزمایش نرم‌افزار ویژه دستورالعمل اجرایی معاملات سلف موازی استاندارد آمادگی خود را برای شروع معاملات نفت کوره از تاریخ دوازدهم فروردین‌ماه ۱۳۹۰ اعلام نمود.

- بنزین تولیدی در شرکت پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران در تاریخ ۱۳۹۰/۲/۳ مورد پذیرش قرار گرفت و مقرر شده تا شهریورماه ۱۳۹۰ هر ماهه یک محموله در بورس عرضه شود اولین معامله این فرآورده پس از دو بار عرضه، در تاریخ ۱۳۹۰/۲/۲۸ در رینگ صادراتی کیش به میزان ۲۰۰۰۰ تن به ارزش ۲۱۳,۸۵۰,۴۰۰ هزار ریال مورد معامله قرار گرفت و از شهریورماه ۱۳۹۰ به بعد متناسب با افزایش تولید بنزین عرضه آن در بورس کالا نیز افزایش یابد.

- اولین معامله محموله نفت کوره صادراتی تولیدی پالایشگاه بندرعباس به مقدار ۳۵ هزار تن در تاریخ ۱۳۹۰/۳/۲۴ با حضور مدیرعامل محترم شرکت ملی نفت ایران و ریاست محترم سازمان بورس و اوراق بهادار انجام و دومین محموله نیز به مقدار ۳۵ هزار تن در تاریخ ۱۳۹۰/۳/۳۱ در تالار صادراتی کیش مورد معامله قرار گرفت و شرکت ملی نفت ایران متعهد گردید تا حداقل هر هفته ۳۵ هزار تن نفت کوره صادراتی خود را در این بورس عرضه نماید. نفت کوره در مجموع به میزان ۷۰,۰۰۰ تن به

ارزش ۵۱۳,۶۱۶,۹۵۰ هزار ریال مورد معامله قرار گرفته است.

- نفت خام از تاریخ ۱۳۹۰/۴/۲۲ در مجموع ۷ مرتبه در بورس عرضه شده است که تنها در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۶ مورد معامله قرار گرفت. در روز مذکور میزان عرضه یک میلیون بشکه بوده که به میزان ۵۰۰ هزار بشکه به ارزش ۵۷۲,۲۸۳,۲۵۰ هزار ریال مورد معامله قرار گرفت.^۱

یکی از دلایل شکست عرضه از نظر بیشتر ناظران بی‌میلی فروشندگان بود تا نبود خریدار. به عبارت دیگر طی ۳ ماهی که نفت خام روی تابلوی تالار کیش رفت، نه تنها مخالفت‌های شرکت نفت کمتر نشد، بلکه شرایط فروش نفت به خریداران به‌گونه‌ای بوده که تقریباً هیچ عرضه‌ای به معامله منجر نشد و از همان عرضه نخست نفت خام در بورس، خریداران خواهان تغییر شرایط عرضه و نحوه تسویه بودند و از همان زمان پیگیری‌های خود را شروع کردند، ولی شرکت ملی نفت ایران هیچ انعطافی نسبت به تقاضای بورس و خریداران از خود نشان نداد.

۲-۴. سرمایه و میزان مشارکت سازمان‌ها

براساس گزارش‌های اولیه، ۸۰ درصد سهام شرکت بورس کالای نفتی که در کیش به ثبت رسیده بود، متعلق به صندوق بازنشستگی کارکنان نفت است که نمایندگی سهام پتروشیمی، پخش و پالایش و شرکت ملی نفت را برعهده دارد و ۱۰ درصد دیگر متعلق به بورس کیش و ۱۰ درصد نیز متعلق به بنیاد مستضعفان است.^۲ اما مطابق قوانین

۱. نقش بورس کالا و نفت در تحقق اهداف سند چشم‌انداز کشور در افق ۱۴۰۴، ۱۳۹۰، ص ۱۶.

۲. روزنامه دنیای اقتصاد، ش ۲۶۳۶.

بازار بورس اوراق بهادار هیچ سهام‌دار حقیقی یا حقوقی، مستقیم یا غیرمستقیم نمی‌تواند بیش از ۲/۵ درصد سهام شرکت‌های بورس را در اختیار داشته باشد. بنابراین پس از تأیید اساسنامه بورس در سازمان بورس اوراق بهادار، هیئت مؤسس «شرکت بین‌المللی بورس نفت» تشکیل و سهام شرکت بورس نفت از طریق پذیره‌نویسی عرضه خواهد شد. تمام سازوکارهای آن اعم از سهم کارگزاران و... براساس مصوبه شورای عالی بورس مشخص می‌شود و در چارچوب و تابع مقررات و تکالیف بورس اوراق بهادار ایران خواهد بود.

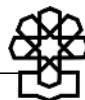
۳-۴. برنامه اجرایی در بورس

معامله‌گران نفتی می‌توانند از پتانسیل‌های بورس نفت به‌عنوان نظامی برای پوشش ریسک‌های خود در بازار نفت استفاده کنند. در اولین مرحله حیطه فعالیت بورس ایران در کشورهای حوزه خلیج فارس تعریف شده است. به‌علاوه، این بورس در مرحله اول به دنبال فروش فرآورده‌ها و محصولات پتروشیمی است و در مراحل بعدی فروش نفت خام و گاز نیز در آن انجام خواهد گرفت، درحالی که محور اصلی فعالیت بورس لندن و نیویورک فقط نفت خام است.^۱

تالار اصلی بورس نفت در جزیره کیش بوده و برای راه‌اندازی تالار بورس در تهران و تشکیل بازار اطلاع‌رسانی بورس نفت ایران، طرح‌هایی در دست بررسی است.^۲ بخشی از معاملات این بورس کاغذی و بخش دیگری فیزیکی خواهد بود. اما

۱. آذری، ۱۳۸۶، ص ۶۳.

۲. پیشین.

انتظار می‌رود که بورس نفت ایران ظرف دوره زمانی سه‌ساله کلیه معاملات بخش نفت از جمله سوآپ کشورهای آسیای میانه در دریای خزر را دربر گیرد.

۵. الزامات تأسیس یک بازار بورس نفتی در ایران^۱

بررسی بازارهای بورس نفتی جهان این مسئله را روشن می‌سازد که لازمه ایجاد یک بازار جدید نفتی وجود شرایط ذیل است:

۵-۱. ایجاد تشکیلاتی برخوردار از امکانات ارتباطی الکترونیکی و ماهواره‌ای قوی اولین شرط لازم برای ایجاد بورس رسمی نفت که در آن بتوان معاملات را به صورت حضوری و منسجم انجام داد احداث تشکیلاتی متناسب و برخوردار از سیستم امکانات ارتباطی الکترونیکی و ماهواره‌ای می‌باشد که در آن معامله‌گران بتوانند با توجه به استانداردهای بین‌المللی به معامله بپردازند. تشکیلاتی متشکل از محل انجام معاملات، امکانات ارتباطی بین‌المللی و سیستم الکترونیکی و ماهواره‌ای مناسب که جوابگوی خواسته‌های یک مرکز معامله بین‌المللی نفت باشد، زیرا نفت در عرصه بین‌المللی به عنوان یک کالای استراتژیک از نوسانات لحظه‌ای قیمت برخوردار بوده و تمام معاملات آن به صورت بین‌المللی می‌باشد که کنترل معاملات و معامله‌گران به منظور حفظ صحت معاملات از مهمترین مسئولیت بورس می‌باشد.

۱. اغلب مطالب این بخش با استناد به ساختارهای موجود در IPE، NYMEX و TOCOM ارائه شده است.

۲-۵. تعیین نفت شاخص برای معاملات

در بورس‌های رسمی که انواع مختلف نفت خام با کیفیت متفاوت مورد معامله قرار می‌گیرد قیمتگذاری براساس یک نوع خاص نفت که «نفت شاخص» نامیده می‌شود انجام می‌گیرد. برای مثال نفت شاخص بورس IPE، برنت می‌باشد که دارای یکسری مشخصات مخصوص خود است و یا اینکه نفت شاخص NYMEX، نفت وست تگزاس اینترمدیت WTI می‌باشد و یا در TOCOM نفت «دوبی و عمان» به‌عنوان نفت شاخص معرفی شده است. هر نفتی که به‌عنوان نفت شاخص معرفی می‌شود باید دارای مشخصات استاندارد باشد. اولین شرط برای تعیین هر نفتی به‌عنوان نفت شاخص، آزاد بودن آن است یعنی میزان تولید نفت مذکور تابع سیاست‌های خاص نباشد. تولید و مصرف آن فقط تابع شرایط عرضه و تقاضا باشد. البته از آنجا که هم اکنون تمام حوزه‌های نفتی، برنت، WTI و دوبی دارای سقف توان تولید می‌باشند، به ناچار حداکثر میزان تولید از دست معامله‌گران خارج می‌باشد.

از دیگر شروط برای انتخاب نفت شاخص این است که باید محل تولید، محل بارگیری، نحوه تحویل، محل تحویل و کیفیت آن از لحاظ گرانروی و میزان سولفور دقیقاً مشخص باشد (تعیین کیفیت توسط مؤسسات معتبر تعیین استاندارد صورت می‌گیرد) همچنین با توجه به عرف رایج در بورس‌های رسمی معتبر علاوه بر این شرایط، نفتی به‌عنوان نفت شاخص انتخاب می‌شود که حتی‌الامکان یک نفت مرغوب به حساب آید، یعنی گرانروی بالا و سولفور کم داشته باشد.

۳-۵. تدوین قوانین لازم برای معاملات آتی و اختیار

همان‌گونه که قبلاً اشاره شد انجام معاملات عمدتاً به دو شکل آتی و اختیار انجام می‌شود که مستلزم تدوین قوانین خاص معاملات آتی^۱ و اختیار^۲ می‌باشد. این قوانین به دو دسته قوانین عام و قوانین خاص تقسیم‌بندی می‌شوند. قوانین عام در مورد همه بورس‌ها یکسان می‌باشد و بخش اعظم قوانین را تشکیل می‌دهد و قوانین خاص با توجه به شرایط محیطی و قانونی هر کشوری وضع می‌شود که اغلب منافاتی با عرف بین‌الملل ندارد. البته در کشورها به دلیل رعایت مسائل شرعی در انجام معاملات باید ابتدا این موضوع توسط کمیته فقهی سازمان بورس و سایر مراجع ذی‌صلاح با قوانین شریعت مطابقت داده شود.

حال هر کشوری که در آن بورس نفت تشکیل می‌شود، اولاً باید در بخش مالی منع قانونی برای انجام این‌گونه معاملات نداشته باشد و ثانیاً در قوانین مالی و حقوقی جایگاه این‌گونه معاملات و میزان مجازات‌ها برای متخلفان در این بازار، دقیقاً مشخص شده باشد.

از طرف دیگر از آنجایی که معاملات آتی و اختیار در بورس‌های نفت برای کیفیت و حجم خاص، معامله می‌شود - که به صورت استاندارد تعیین شده است - مؤسسه بورس مزبور باید قوانین داخلی را برای استانداردهای مورد قبول طرفین معامله تعیین کند.

۴-۵. تأسیس اتاق پایاپای

اتاق پایاپای بورس^۱ یک بخش الحاقی به بورس است و نقش واسطه (ناظر) را در معاملات آتی ایفا می‌کند.

تمامی بورس‌های رسمی نفت دارای اتاق پایاپای هستند که وظیفه آن تسویه قراردادهای و تضمین حسن عملکرد هر یک از دو طرف معامله‌کننده می‌باشد.

اتاق پایاپای از مجموعه‌ای اعضا تشکیل شده است. کارگزارانی که عضو این اتاق نیستند، باید برای انجام سفارشات، از طریق یکی از اعضای اتاق مزبور اقدام کنند. مهمترین وظیفه اتاق پایاپای، کسب اطلاع از رویدادها و معاملات روزانه است، تا بتواند «خالص موضوع معاملات^۲» هر یک از اعضا را تعیین کند.

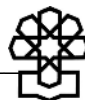
همان‌طور که لازم است، یک سرمایه‌گذار حساب ودیعه حسن انجام معامله، نزد کارگزار نگه دارد، عضو اتاق پایاپای نیز، باید یک حساب ودیعه نزد اتاق داشته باشد. به این حساب، «حساب ودیعه پایاپای»^۳ می‌گویند.

اتاق پایاپای در بورس‌های رسمی به‌صورت یک مجموعه و نهاد مستقل در خود بورس یا خارج از آن تشکیل می‌شود که صاحبان آن شرکت‌های معتبر معامله‌گر در بورس می‌باشند و سرمایه اولیه این اتاق را تأمین می‌کنند. بخشی از سهام این اتاق نیز در بورس‌های IPE و NYMEX متعلق به خود بورس می‌باشد. این اتاق در حقیقت به‌عنوان اعتبار بورس می‌باشد، زیرا تمام معاملات را برای طرفین بیمه می‌کند، بنابراین باید از اعتبار لازم و سرمایه کافی برخوردار باشد.

1. Exchange Clearing House

2. Net position

3. Clearing Margin

سرمایه اتاق پایاپای از دو بخش سرمایه اولیه - که توسط سهامداران تأمین می‌شود - و سرمایه متغیر - که به وسیله ودیعه پرداختی توسط اعضا یا معامله‌گران تأمین می‌شود - تشکیل شده است. در هر یک از بورس‌های IPE و NYMEX این پشتوانه، اعتبار کافی برای اطمینان بخشیدن به معامله‌گران به وجود آورده است.^۱

با نگاهی به ساختار اتاق پایاپای بورس‌های IPE و NYMEX چنین استنباط می‌شود که اکثر اعضای آنها، شرکت‌های معتبر بین‌المللی که دارای پشتوانه مالی قوی هستند، می‌باشند که در کنار این شرکت‌ها، بانک‌های بزرگ نیز حضور دارند و این اعتبار شرکت‌ها و بانک‌هاست که یک اطمینان قوی به معامله‌گران برای شرکت در این بازارها را داده است. هر بورس دیگر نیز که قصد تأسیس اتاق پایاپای را دارد باید شرایط را برای سهام‌داری شرکت‌های معتبر فراهم سازد.

در هر یک از بورس‌های IPE و NYMEX مؤسسه‌ای معتبر مطابقت کیفیت واقعی نفت شاخص و دیگر محموله‌ها با مشخصات مندرج در قرارداد را تأیید می‌نماید. در حقیقت اطمینان معامله‌گران از صحت محتویات قرارداد با توجه به اعتبار مؤسسه تضمین کیفیت حاصل می‌شود.

در حال حاضر اتاق پایاپای در بورس‌های ایران عملکرد مطلوبی ندارند در حالی که باید از نظر قوانین و مقررات و نیز توان و پشتوانه مالی بسیار کارآمد باشند.

۵-۵. ایجاد زیرساخت‌ها و بنادر لازم برای تحویل فیزیکی نفت خام

با اینکه بیش از ۹۰ درصد قراردادها معاملات بورس‌های رسمی نفت تسویه شده و در عمل منجر به تحویل فیزیکی نفت خام نمی‌شوند،^۱ ولی مقدار کمی از این قراردادها به قراردادهای فیزیکی تبدیل شده و باید به مشتریان تحویل داده شود. ایجاد بنادر بارگیری و تخلیه به‌منظور تحویل نفت به مشتریان از زیرساخت‌های لازم برای تشکیل بورس‌های رسمی نفت است. برای مثال برای تحویل فیزیکی نفت خام برنت در IPE، بندر «سالم وو»^۲ در نظر گرفته شده است یا محل تحویل نفت خام WTI بندر کاشینگ^۳ ایالت اوکلاهاما می‌باشد.^۴ ورود و خروج کشتی‌ها به این بندر آزاد است و کشورهای مزبور با تدوین قوانین خاص برای ورود و خروج کشتی‌ها نمی‌توانند استثنایی را برای کشتی‌های خاص یا کشورهای مورد نظر قائل شوند.

۵-۶. نوع مالکیت بورس‌های رسمی نفت

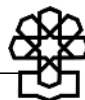
مالکیت بورس‌های رسمی بین‌المللی نفت به‌صورت غیرانتفاعی بوده و کمترین ارتباط را با سیاست‌های متخذه از سوی دولت‌ها دارد. عمدتاً بورس از آن شرکت‌کنندگان اصلی همان بازار است و شرکت‌های عمده نفتی که اکثر معاملات را نیز انجام می‌دهند درصدی از سهام بورس را در اختیار دارند، ولی این قضیه به معنی آن نیست که قوانین مربوط در بورس نیز به‌صورت غیرانتفاعی و توسط اعضا مشخص

1. UNCTAD, Survey of World Commodity Exchange, 2006.

2. Sullom Voe

3. Cushing

۴. نقی‌لو، ۱۳۸۸، ص ۱۵.

شود. در هریک از بورس‌های رسمی نفت، قوانین توسط یک مرجع دولتی ابلاغ شده و توسط مقامات بورسی مورد اجرا قرار می‌گیرد. نظارت نیز خارج از بورس انجام می‌شود.

۷-۵. تعیین ساختار نظارتی و تنظیمی

وجود قوانین شفاف حقوقی به منظور حل اختلافات معامله‌گران و نظارت بر بورس به صورت دقیق سبب ایجاد اطمینان در فضای بورس و جذب معامله‌گران بیشتر به این بازار و در نتیجه افزایش حجم معاملات می‌شود. در هر بورس یکسری قوانین خاص که در حد امکان مغایرتی با قوانین دیگر بورس‌های معتبر رسمی نفت نداشته باشند، باید توسط یک نهاد معتبر و قابل قبول تدوین شده و توسط نهاد دیگری نیز مورد اجرا گذاشته شود. برای مثال در IPE نظارت بر بورس‌ها و بازارهای مالی به عهده شورای اوراق بهادار و سرمایه‌گذاری (SIB) می‌باشد که با همکاری بانک مرکزی انگلستان و وزارت صنایع و تجارت، نظارت و خدمات مالی را انجام می‌دهد. از لحاظ قانونی نیز IPE، تحت نظارت SFA می‌باشد که از ادغام دو اتحادیه کارگزاران آتی‌ها و دلان و اتحادیه اوراق بهادار ایجاد شده است.^۱

۸-۵. تعداد عرضه‌کنندگان در بازار

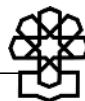
بازار باید حالت رقابتی داشته و حجم بالایی از نفت به منظور انجام معاملات در بازار وجود داشته باشد.

به منظور تحقق تعداد زیاد عرضه‌کنندگان در این بازار جدید نفتی می‌توان شرکت ملی نفت ایران را به اجزای کوچک‌تری تقسیم کرد و یا به سایر شرکت‌های داخلی و خارجی اجازه داد در حوزه‌های فعالیت‌های نفتی، شرکت داشته باشند. همچنین حضور سایر کشورهای نفتی در این بازار می‌تواند شرط فوق را برآورده سازد. به خصوص که منطقه خاورمیانه عمده‌ترین مرکز تولید نفت دنیا می‌باشد و کشورهای تولیدکننده نفت این منطقه می‌توانند نقش مهمی در پیشبرد فعالیت این بازار جدید نفتی داشته باشند. بدین ترتیب حجم بالایی از عرضه نفت نیز با حضور تعداد زیاد عرضه‌کنندگان در بازار تحقق می‌یابد.

۹-۵. تصویب قوانین حقوقی و مالیاتی جدید در جهت تسهیل انجام معاملات

برای فعالان بازار

این شرط نیز به نوبه خود بسیار مهم است زیرا حتی اگر یک ساختار رقابتی در کل کشور و به تبع در بازار و صنعت نفت به وجود آید، ولی قوانین و مقررات حقوقی و مالیاتی لازم برای تحقق چنین بازاری طراحی نشده باشند، این بازار با شکست مواجه خواهد شد. قوانین و مقررات در یک چنین بازاری باید شفاف، ساده و به دور از هر گونه سلیقه و گرایش سیاسی باشد تا بتواند به نحو مؤثری سیستم حاکم بر بازار را کنترل و هدایت کند. در نهایت باید عنوان کرد، هرچند تحقق چنین شرایطی در ایران یک تفکر ایدئال و به دور از واقعیت به نظر می‌رسد، اما برای رسیدن به هدف‌های فوق به عنوان اولین گام دارای اهمیت بسزایی است. ایران در اولین قدم می‌تواند با تربیت نیروهای متخصص که از نزدیک با بورس‌های نفتی آشنا شده باشند به مشارکت در

این بازارها پردازد و پس از ایجاد زمینه‌های لازم جهت ایجاد یک بورس جدید نفتی در منطقه، اقدام به تأسیس این بازار نماید تا نسل حاضر و آتی بتوانند به بهترین نحو از این ثروت ملی (نفت) بهره‌مند شوند. به دلیل گسترش ارتباطات الکترونیکی در بازارهای نفتی جهان به نظر می‌رسد بازار نفتی در حال تأسیس در ایران مجبور به ارتباط جدید و گسترده با این بازارها به منظور رقابت در عرصه جهانی خواهد بود.

۶. آثار و تبعات بورس نفتی ایران^۱

افتتاح بورس نفت ایران، فرصت‌ها و تهدیدهایی را برای اقتصاد انرژی کشور به همراه خواهد داشت و در نتیجه امنیت اقتصادی برای کشور ایجاد خواهد کرد. این اقدام بسته به برنامه‌ریزی و تلاش برای اجرایی کردن آن، فرصت‌ها و تهدیدهایی را ایجاد خواهد کرد.

۶-۱. کارکردهای مثبت و فرصت‌های جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بورس نفتی
ایجاد بورس نفتی، می‌تواند در صورت موفقیت یک تحول برای ساختار اقتصادی و تجاری ایران محسوب شود، به گونه‌ای که بخش‌های مختلف مالی، بانکی، بیمه‌ای، گمرکی، بازرگانی، حمل و نقل، فناوری اطلاعات، اجرایی، قانونگذاری و صنعتی کشور از آن تأثیر پذیرند.

مرور برخی از فرصت‌هایی که در این راستا به دست می‌آید، اهمیت موضوع را آشکارتر می‌کند.

۱. تضعیف و مقابله با احتمال فساد مالی، انحصار، رانت در قراردادهای، از طریق ایجاد شفافیت خرید و فروش، دسترسی به اطلاعات و منابع،

۲. دستیابی به قیمت‌های منطقی‌تر براساس سازوکار بازار،

۳. شفاف‌سازی بازار نقدی فرآورده‌های نفتی در داخل از طریق ارتقای کمی و کیفی انتشار اطلاعات در بازار،

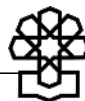
۴. کاهش ریسک ناشی از نوسان قیمت‌ها و کاهش ریسک تجاری در جمهوری اسلامی ایران از طریق اعمال روش‌های مدیریت ریسک،

۵. رقابتی شدن بازار معاملات نفت و در نتیجه فروش نفت خام به بالاترین قیمت،

۶. امکان ورود خریداران خارجی با ارزشهای متنوع که در نتیجه آن سبد ارزی حاصل از فروش نفت متنوع خواهد شد. به عنوان مثال بعضی از کشورها تمایل دارند نفت و محصولات پتروشیمی خود را به واحد پولی خود بفروشند، اما این امر در مراحل ابتدایی است. برای مثال روسیه اعلام کرده احتمال دارد نفت خود را به «روبل» بفروشد.^۱

۷. احتمال افزایش درآمدهای نفتی و غیرنفتی و به تبع آن افزایش تولید ناخالص مالی از طریق فروش مناسب نفت و فرآورده‌ها و گسترش دادوستد منطقه‌ای با افزایش نقش ایران،

۱. روزنامه شرق، ش ۷۸۸، خرداد ۱۳۸۵.

۸. ظهور نیروی انسانی متخصص در این بخش و اشتغالزایی از طریق ایجاد فرصت‌های شغلی و جذب متخصص و الزام به تربیت متخصصین در این حوزه،

۹. تأمین مالی پروژه‌های نفتی از طریق ارائه ابزارهای نوین مالی ازجمله فروش اوراق مشارکت، اوراق صکوک، اوراق سلف نفتی، اوراق آتی، اوراق مشتقه (اختیار خرید و فروش) ترانزیت و سوآپ نفت کشورهای همسایه و عرضه نفت سایر کشورها در بورس نفت ایران و متقابلاً عقد قراردادهای همکاری با بورس‌های بین‌المللی و منطقه‌ای در جهت عرضه نفت ایران در آن بورس‌ها و گردش مالی گسترده و سرعت نقدشوندگی ازجمله دستاوردهای این بورس خواهد بود.

۲-۶. کارکردهای منفی و تهدیدهای ناشی از بورس نفتی^۱

راه‌اندازی بورس نفت می‌تواند کارکردهای منفی و تهدیدهای احتمالی برای جمهوری اسلامی به‌همراه داشته باشد و بخشی از اعتبار اقتصادی کشور را به چالش بکشد. عواملی وجود دارند که راه‌اندازی بورس ایران در جهت منافع آنان نخواهد بود و رقبای جدی تلاش خواهند کرد تا بورس نفتی به موفقیت دست نیابد. بنابراین درخصوص محورهای ذیل قبل و بعد از تشکیل بورس نفت علیه امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران دست به فعالیت خواهند زد.

در یک تقسیم‌بندی می‌توان موانع و چالش‌های تشکیل بورس نفت را به دو دسته عوامل درون‌زا و برون‌زا تقسیم نمود. عوامل ذیل جزء عوامل برون‌زا محسوب

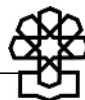
۱. پیشین.

می‌شوند که تا حدود زیادی نمی‌توان در کنترل آنها دخالت داشت و از بیرون به سیستم اقتصادی کشور تحمیل می‌شود:

۱. ایجاد نگرانی در معامله‌گران از نبود تضمین معتبر و پشتوانه مالی و تضمین معاملات در بورس و نبود چشم‌اندازی مشخص در بورس نفت ایران،
۲. تشدید مناقشات منطقه و مسائل سیاسی موجود در خاورمیانه،
۳. عدم استقبال کشورهای همسایه نفت‌خیز به دلیل نفوذ اقتصادی غرب در صنعت و بازار نفت این کشورها و راه‌اندازی بورس‌های نفتی محلی به منظور تقویت حضور خود در بازار،

در ذیل به برخی از عوامل درون‌زا که تا حدود زیادی می‌توان بر آنها کنترل داشت و در صورت عدم اتخاذ تدابیر لازم می‌توانند منجر به بروز چالش شوند، اشاره شده است:

۱. تبیین و ترسیم ساختار سازمانی جهت راه‌اندازی و مدیریت بورس نفتی،
۲. ایجاد اطمینان و اعتماد به توانایی مدیریت کنترل نوسانات بازار و حفظ ثبات نسبی می‌تواند باعث ایجاد انگیزه در ورود به بورس نفتی ایران شود.
۳. تنظیم قوانین و مقررات داخلی برای بورس‌های کالایی و از جمله بورس نفت، به خصوص قوانین مالیاتی مناسب،
۴. ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی، فنی و فناوری نظیر پوشش‌های بیمه‌ای، ضعف در ساختار تجارت الکترونیک، امکانات الکترونیکی و ماهواره‌ای و ...،
۵. مشخص نمودن چگونگی ارائه ضمانت لازم در بازار و شیوه‌های تحویل کالا،

۶. حل نمودن مشکل نقل و انتقال پول. اگر نفت ایران یا هر نفت دیگری در بورس نفت ایران معامله شود، ایران باید یک ارز قابل تبدیل در سیستم‌های مالی و بانکی بین‌المللی داشته باشد.

۷. ایجاد فضای رقابتی در داخل در زمینه تولید نفت، گاز و پتروشیمی،

۸. تربیت نیروی انسانی متخصص در زمینه بازارهای معاملات انرژی،

۹. حل محدودیت‌های شرعی در خصوص برخی از انواع معاملات و ابزارهای

مالی در بورس نفت و تعیین جایگاه معاملات و میزان مجازات‌ها برای متخلفان،

۱۰. تدوین قوانین ارزی و صادراتی کشور جهت تسهیل در امر صادرات و

ورود و خروج به بورس نفت.

۱۱. آماده نمودن ساختارهای اقتصادی، حقوقی و اداری کشور برای ورود به

عرصه تجارت جهانی و ساختارهای مالی، بانکی، بیمه، گمرکی و تجاری کشور مانند

مشکلات مربوط به استفاده از کارت‌های اعتباری جهانی در سیستم تجاری و بانکی،

با توجه به موارد اشاره شده، ورود به بورس کالای نفت، برای جمهوری

اسلامی ایران با چالش‌ها و مشکلاتی همراه خواهد بود. برای موفقیت بورس نفت

ایران، تنها وزارت اقتصاد نباید آمادگی تجارت بین‌المللی را داشته باشند، بلکه سایر

نهادهای دستگاه‌های اقتصادی، حقوقی و اداری کشور نیز باید با تجارت جهانی

هماهنگ باشند. در غیر این صورت، طرح بورس نفت ایران با شکست مواجه خواهد

شد.

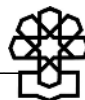
۷. بررسی سناریوهای عرضه نفت

در حال حاضر تجربیات بورس‌های نفت نشان می‌دهد که عرضه نفت خام و فرآورده‌های نفتی هم می‌تواند در بورس کالا و هم در بورس انرژی و هم در بورس نفت باشد. برای راه‌اندازی بورس نفت در ایران در هر یک از اشکال فوق ملاحظات لازم است که باید مد نظر قرار گیرد که در ادامه به سناریوهای مختلف اشاره شده است:

۷-۱. راه‌اندازی بورس نفت توسط شرکت ملی نفت ایران

- مزیت: در حال حاضر بیش از ۷۰ درصد سهام بورس نفت کیش متعلق به صندوق بازنشستگی و رفاه صنعت نفت است و با توجه به اینکه منافع سهام‌داران با عملکرد مثبت بورس نفت گره خورده، بنابراین راه‌اندازی بورس نفت توسط شرکت ملی نفت از این بعد دارای مزیت است.

از سوی دیگر ایجاد بورس نفت توسط دست‌اندرکاران و فعالان حوزه نفتی از بعد دارا بودن دانش و تخصص درخصوص صنعت نفت و شناسایی بازارهای نفتی می‌تواند به عنوان مزیت باشد. همچنین مشابه ایجاد بورس انرژی توسط وزارت نیرو، بورس فلزات توسط وزارت صنایع و بورس کشاورزی توسط وزارت جهاد کشاورزی می‌توان برای ایجاد زیرساخت‌ها و بسترهای لازم جهت راه‌اندازی بورس نفت از وزارت نفت و یا شرکت ملی نفت ایران کمک گرفت.

- معایب: مشکل بورس نفت این است که در آن تنوع عرضه وجود ندارد. در حال حاضر تنها شرکت ملی نفت ایران که وابسته به دولت است اقدام به عرضه نفت و مشتقات نفتی می‌کند، بنابراین با این وضعیت کشف قیمتی رخ نخواهد داد و قیمتگذاری کاملاً انحصاری خواهد بود. براین اساس بورس نفت، بیشتر شبیه تالاری است برای معاملات نفت و فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی که شرکت ملی نفت ایران و وزارت نفت مسئول عرضه آن است. به علاوه روابط حاکمیتی وزارت نفت با شرکت ملی نفت مشخص نیست و تعارض بین اساسنامه شرکت ملی نفت و قانون نفت و بسیاری از مسائل ساختاری دیگر وجود دارد. ازسوی دیگر اجرای اصل چهل و چهارم قانون اساسی خرید و فروش را فعالیت گروه یک دانسته و شرکت پالایش و پخش به زودی از خرید و فروش منع می‌شود و شرکت ملی نفت نیز در آینده معلوم نیست که اجازه خرید و فروش نفت خام را داشته باشد. بنابراین راه‌اندازی بورس نفت توسط شرکت ملی نفت ایران با توجه به اهداف راه‌اندازی بورس نفت ممکن است با شکست مواجه شود.

۷-۲. عرضه نفت در بورس انرژی

اگر چه ساختار نیمه دولتی کنونی صنعت تولید و توزیع انرژی در کشور یک نقطه ضعف اساسی در شکل‌گیری بورس انرژی است، اما شتاب جریان خصوصی‌سازی طی سال‌های اخیر و دورنمای اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم باعث می‌شود تا فرصت توسعه این بازار به سرعت فراهم شود. از این رو به نظر می‌رسد

وجود بورس انرژی و خصوصی‌سازی بخش تولید و توزیع انرژی، لازم و ملزوم بوده و ایجاد بورس انرژی در چنین شرایطی یک ضرورت است.^۱

براساس مصوبه شورای عالی بورس، بورس انرژی با سرمایه اولیه ۲۰ میلیارد تومان و با ترکیب سهام‌داران به صورت زیر تشکیل گردید:

۶۰ درصد از طریق نهادهای مالی فعال در بورس و بانک‌ها، ۲۰ درصد از فعالان

حوزه برق، نفت و حامل‌های انرژی و ۲۰ درصد نیز از طریق پذیرهنویسی عمومی.^۲

۱۸ شرکت برای قرار گرفتن در ترکیب هیئت مدیره ۷ نفره بورس انرژی کاندید

شدند. ۱۸ شرکت فوق شامل شرکت‌های نفت و گاز پارسیان، سرمایه‌گذاری صنایع

برق و آب صبا، سرمایه‌گذاری ایران، بازرگانی پتروشیمی، صندوق کارکنان بانک‌ها،

صنایع برق و انرژی صبا، شاهراه طلایی نفت و گاز پتروشیمی، شرکت تولیدی آراین

ماهتاب گستر، سرمایه‌گذاری تدبیر، صندوق کارکنان نفت، توسعه پتروی ایران،

کیمیا اسپیدی قشم، فولاد مبارکه و همچنین شرکت‌های کارگزاری بانک ملت،

مهرآفرین، سرمایه و دانش و خبرگان سهام بودند.

در نهایت شرکت‌های آراین ماه تاب گستر (سهامی خاص)، سرمایه‌گذاری ملی

ایران (سهامی عام)، گروه گسترش نفت و گاز پارسیان (سهامی عام)، کارگزاری

مهرآفرین (سهامی خاص)، سرمایه‌گذاری صنایع برق و آب صبا (سهامی عام)،

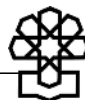
مدیریت سرمایه‌گذاری ملی ایران (سهامی خاص) و کارگزاری بانک ملت (سهامی

خاص) با کسب بیشترین آرا برای دو سال و به عنوان اعضای حقوقی هیئت مدیره

بورس انرژی انتخاب شدند که اغلب آنها خصوصی و یا شبه‌دولتی می‌باشند. در

1. <http://hamshahrionline/news-138852.aspx>.

2. <http://bankosanat.ir/News/insurance-burse-industry/931>

جریان این مجمع شرکت‌های سرمایه‌گذاری تدبیر، صندوق کارکنان نفت و توسعه پترو هم به عنوان اعضای علی‌البدل و مؤسسه حسابرسی رهیافت به عنوان حسابرس و بازرس قانونی شرکت بورس انرژی با سرمایه ۲۰ میلیارد تومان و روزنامه‌های اطلاعات و دنیای اقتصاد به عنوان روزنامه‌های رسمی انتخاب شدند و اساسنامه بورس انرژی با اکثریت آرا به تصویب رسید.^۱

درخصوص عرضه نفت در بورس انرژی شایان ذکر است براساس مصوبه شورای عالی بورس، برق، نفت و سایر حامل‌های انرژی یعنی هر چه می‌خواهد در بورس انرژی معامله شود، باید ماهیت حامل انرژی را داشته باشد؛ بنابراین محصولات پتروشیمی در همان بورس کالا معامله خواهند شد.^۲

- مزیت: با عرضه نفت در بورس انرژی می‌توان علاوه بر صرفه‌های ناشی از مقیاسی که از مقایسه هزینه‌های ایجاد بورس در مقابل منافع حاصل از معامله محصولات مختلف قابل ارزیابی است، افزایش می‌یابد و می‌توان ابزار مالی مشترکی برای معاملات حامل‌های انرژی تعریف و سیاست‌های هماهنگی را اتخاذ نمود. همچنین در این حالت عرضه تمام انرژی‌ها در قالب یک بورس متمرکز فراهم می‌شود که می‌توان کنترل و نظارت بیشتری با استفاده از تجربیات متخصصان و کارشناسان خبره در این حوزه داشت.

- معایب: از طرفی با توجه به اینکه بورس انرژی به تازگی و بیشتر با هدف عرضه برق راه‌اندازی شده و هنوز قوانین و مقررات آیین‌نامه‌اش کامل نشده و تاکنون

۱. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۶۲۰ به تاریخ ۹۱/۱/۳۰، صفحه ۱۴ (بورس کالا)

۲. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۶۵۴ به تاریخ ۹۱/۳/۱۰، صفحه ۱۴ (بورس کالا)

جایگاهی برای فعالان نفتی در اداره این بورس در نظر گرفته نشده و از طرف دیگر هنوز بورس انرژی در راه‌اندازی خود ابهامات زیادی دارد و نتوانسته به جایگاه مطلوب دست یابد که این نیازمند گذشت زمان و کسب تجربه در نحوه انجام معاملات و مسائلی از این دست می‌باشد.

به‌علاوه سرمایه اولیه بورس انرژی جهت راه‌اندازی بورس نفت بسیار اندک است. بنابراین به‌نظر می‌رسد واگذاری این امر به بورس انرژی به تنهایی نیازمند بررسی‌های دقیق‌تر باشد.

۳-۷. عرضه نفت در بورس کالا

- مزیت: با فرض اینکه عملکرد بورس نفت قاعده‌تاً بر مبنای معاملات کاغذی و در سررسیدهای آتی شکل خواهد گرفت و با توجه به اینکه بورس کالا در زمینه عرضه محصولات پتروشیمی تجربه‌هایی داشته و ابزارهایی نیز جهت عرضه این محصولات در بازارهای آتی طراحی کرده، می‌توان از تجربیات بورس کالا در راه‌اندازی بورس کالا استفاده کرد. به‌علاوه با عرضه نفت در بورس کالا می‌توان از ساختار و تشکیلات موجود استفاده بیشتری نمود و از صرفه‌های ناشی از مقیاس بهره برد.

- معایب: با توجه به شکست عرضه نفت خام در بورس کیش به‌نظر می‌رسد راه‌اندازی بورس نفت توسط بورس کالا مجدداً با شکست مواجه شود. یکی از دلایل شکست عرضه از نظر بیشتر ناظران بی‌میلی فروشندگان بود تا نبود خریدار. به عبارت دیگر طی ۳ ماهی که نفت خام روی تابلوی کیش رفت، نه تنها مخالفت‌های شرکت نفت کمتر نشد، بلکه شرایط فروش نفت به خریداران به‌گونه‌ای بوده که تقریباً

هیچ عرضه‌ای به معامله منجر نشد و از همان عرضه نخست نفت خام در بورس، خریداران خواهان تغییر شرایط عرضه و نحوه تسویه بودند و از همان زمان پیگیری‌های خود را شروع کردند، ولی شرکت ملی نفت ایران هیچ انعطافی نسبت به تقاضای بورس و خریداران از خود نشان نداد. از این رو عدم همکاری شرکت نفت، همچنان معضلی است که باز هم موفقیت این بازار را زیر سؤال می‌برد. همچنین باید سیستم‌های بورس کالا به‌روز و کارآمدتر شوند.

جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد

همان‌گونه که در بخش پیشین توضیح داده شد به‌نظر می‌رسد عرضه نفت در بورس انرژی نسبت به دو سناریوی دیگر یعنی راه‌اندازی بورس نفت توسط شرکت ملی نفت ایران و یا عرضه نفت در بورس کالا گزینه بهتری باشد. به‌منظور کارآمدتر شدن اجرای این گزینه پیشنهاد می‌شود ترکیب اعضای هیئت مدیره بورس انرژی تغییر یافته و به پنج سهم ۲۰ درصدی تقسیم شود که هر سهم توسط یکی از گروه‌های ذینفع زیر تأمین گردد:

- مردم،

- نهادهای مالی فعال در بورس و بانک‌ها،

- شرکت‌های فعال حوزه برق،

- شرکت‌های حوزه نفت و حامل‌های انرژی،

- شرکت بورس کالای ایران.

منابع و مآخذ

۱. آذری، مصطفی. بورس نفتی ایران، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۶.
۲. بازار نفت و دلار در اقتصاد جهان، شانا، گروه گزیده مطبوعات، ۱۳۸۴/۱۱/۳.
۳. بورس نفت، تمرین ملی ایران برای جهانی شدن، شانا، گروه گزیده مطبوعات، ۱۳۸۴/۱۱/۲۹.
۴. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۶۳۶، ۱۳۸۸/۲/۲۰، کد خبر: DEN - 154229.
۵. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۶۵۴، به تاریخ ۱۳۹۱/۳/۱۰، (بورس کالا).
۶. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۶۲۰، به تاریخ ۱۳۹۱/۱/۳۰، (بورس کالا).
۷. روزنامه شرق، شماره ۷۸۸ به تاریخ ۱۳۸۵/۳/۳۰، (اقتصاد).
۸. عباسی، ابراهیم و رضا، برزگر. امکان‌سنجی ایجاد بورس کالای نفت، گاز و پتروشیمی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، زمستان ۱۳۸۵.
۹. غنیمی‌فرد، حجت‌اله و محمد، آرام بنیاد. امکان‌سنجی فقهی تأسیس بورس آتی نفت در جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، تابستان ۱۳۸۲.
۱۰. غنیمی‌فرد، حجت‌اله و حسین، مقدم. بررسی عناصر بنیادین کارکرد اثربخش بورس نفت در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۵.
۱۱. فدراسیون جهانی بورس‌ها [Http://www.world-exchange.org/](http://www.world-exchange.org/)
۱۲. نقش بورس کالا و نفت در تحقق اهداف سند چشم‌انداز کشور در افق ۱۴۰۴، معاونت اقتصادی و پشتیبانی مدیریت مطالعات اقتصادی، گزارش شماره ۹۰۳۱۴، شهریور ۱۳۹۰.
۱۳. نقی‌لو، احمد. معرفی انواع بازارهای بین‌المللی و فرمول‌های قیمت‌گذاری نفت خام، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، اقتصاد انرژی، ش ۱۲۱، آذر ماه ۱۳۸۸.
۱۴. هورنسل، پل و رابرت، مابرو. بازارها و قیمت‌های نفت، بازار برنت و شکل‌گیری قیمت‌های جهانی نفت، مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، تهران، ۱۳۷۷.

۱۵. هال، جان. مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک، ترجمه سجاد سیاح و علی صالح آبادی، شرکت کارگزاری مفید، ۱۳۸۴.

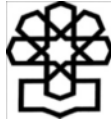
16. Tocom Profile, the Tokyo Commodity Exchange, 2006, www.tocom.or.jp

17. UNCTAD, Survey of world Commodity Exchange, 2006.

18. www.nyma.com.

19. www.shana.ir

20. <http://bankosanat.ir/News/insurance-burse-industry/931>

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۵۴۳

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بورس نفت و راهکارهای ایجاد آن در ایران

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)

تهیه و تدوین: حسین هرورانی

ناظر علمی: فتح‌الله تاری

اظهار نظر کننده: وجیه‌الله ساعدی

متقاضی: معاونت اقتصادی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. بورس نفت

۲. بورس انرژی

۳. بورس کالا

- 4. IPE
- 5. NYMEX
- 6. SGX
- 7. ICE

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱/۶/۱۵